

Yaşam Boyu Değerler Eğitimi Kurumları Olarak Camiler: Hutbelerde Değerler Eğitimi

Hüseyin KAYGIN¹, İslam YOKUŞ²

¹ Yrd. Doç. Dr., Bartın Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü, Bartın, TÜRKİYE

Email: hkaygin@bartin.edu.tr

² Bartın Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Yaşam Boyu Öğrenme ABD, Bartın, TÜRKİYE

Email: islamyokus@gmail.com

Özet

İçinde bulunduğumuz 21. Yüzyılda yaşanan baş döndürücü çeşitli toplumsal, teknolojik, bilimsel vb. gelişmeler toplumları temelinden etkilemiş, birçok toplumsal kurumun temelinden sarsıldığı bu dönemde değerler eğitimi belki de hiçbir dönemde olmadığı kadar önem kazanmıştır. Değerler eğitimine yaşam boyu süren bir faaliyet olarak toplum tarafından ihtiyaç duyulması değerler eğitiminin yaşam boyu eğitim temelinde ele alınmasını gerekli kılmıştır. Günümüzde okullarda değerler eğitimi verilmesine yönelik çok sayıda akademik çalışma bulunmakla beraber değerler eğitimi bağlamında camilerin ve hutbelerin işlevleri konusunda yapılmış çok fazla akademik çalışmaya rastlanmamıştır. Bu bağlamda camilerde ve camilerin değerler eğitimini sunmada birincil araçlarından olan hutbelerde değerler eğitiminin bir yaşam boyu eğitim faaliyeti olarak sunulmasının çeşitli boyutlarıyla incelenmesi bu çalışmanın amacını oluşturmuştur. Literatür taramasına dayalı olarak yapılan bu derleme çalışmasında değerler eğitimi ve yaşam boyu eğitim kavramsal bağlamda ele alınmış, Türkiye’de değerler eğitimi alanında yapılan çalışmalar sunulmuş, değerler eğitiminin sunulmasında camiler ve hutbelerin oynadığı roller tartışılmıştır. Sonuç olarak değerler eğitiminin aile hayatı ve okulla sınırlı olmadığı, camiler ve hutbelerin yediden yetmişe herkese hitap etmesi bağlamında değerler eğitiminin yaşam boyu sunumunda işlevsel olduğu görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Değerler eğitimi, yaşam boyu eğitim, cami, hutbe

Mosques As Lifelong Values Education Institutions: Values Education In Khutbah

Abstract

Various dazzling social, technological, scientific etc. developments of 21st century in which we are have affected societies radically and nowadays in which societies are shaken off its foundation values education has become more important than it has been at any period. The fact that values education is a lifelong lasting activity needed by societies requires it to be addressed on the basis of lifelong learning education. Today, there are numerous academic studies conducted on the subject of values education to be carried out at schools but there aren't many academic studies about the functions of mosques and khutbah in terms of values education. In this context, the aim of this study is to examine delivering values education in mosques and in khutbah one of the primary ways of presenting it in mosques as a lifelong educational activity with its various aspects. Based on the literature search, this compilation study addresses values education and lifelong learning conceptually, presents the studies carried out in the field of values education in Turkey and discusses the role played by mosques and khutbah in delivering values education. As a result, it has been found that values education is not limited to family life and schools and that mosques and khutbah are functional in delivering life-long values education as they appeal to anyone at any age.

Keywords: Values education, lifelong education, mosque, khutbah

Giriş

Son yıllarda yapılan çalışmalar toplumsal değerlerden bir ayrılma olduğuna vurgu yapmaktadır. Coşar (2005, 288) şehirleşen Türkiye’de bireyselleşme, geleneksel bağlardan ve değerlerden kopuş ve kendi başına bırakılma (kendi kaderine terkedilme) sürecinin yaşandığını ileri sürmüştür. Avcı (2007, 850) da gençlerin toplumsal değerlere verdikleri önemin giderek azaldığını gösteren araştırmalara işaret etmiştir.

Gençler tarafından aileye ve kutsal değerlere verilen önem yol olmakta ve ironik bir durum da eğitim imkânlarından yararlanma ve eğitim süreçlerine katılmada, son 20-30 yıl içinde büyük artış gözlenirken buna karşın gençlerde toplumsal değerlere büyük bir duyarsızlık yaşanmasıdır (Bulut, 2011, s. 33).

Günümüzde toplumsal alandaki bozulma sonucu gençler giderek daha fazla oranda şiddet, sosyal problemler ile birbirlerine ve çevrelerindeki dünyaya saygı yoksunluğundan etkilenirken onların öğretmenleri ve ebeveynleri yeni meydan okuma ve zorlamalarla karşı karşıya kalmaktadırlar (UNESCO, 2010 akt. Kaymakcan ve Meydan, 2014, 34).

Gençler arasındaki şiddet olgusu, alkol ve uyuşturucu madde kullanımındaki hızlı artış, ana babaya ve öğretmene karşı gelme ve saygısızlık, sahtekarlık, cinsel davranış bozuklukları, intihar ve benzeri daha birçok sorunlar hem aileleri hem de eğitimcileri endişelendirmektedir. Bunun yanında çocuk ve gençleri kendine bağımlı hale getiren kontrolsüz ve ilkesiz internet kullanımından kaynaklanan toplumsal olarak uygunsuz ve sonucu düşünülmeden yapılan çeşitli olumsuz davranışlar toplumun temel değerlerini sarsacak düzeylere ulaşmıştır (Hökelekli, 2013, 162).

Bu bağlamda değerler eğitiminin ne kadar önemli olduğu görülmektedir. Değerler eğitiminde rol oynayan en önemli aktörlerden ikisi aile ve okuldur. Bununla beraber bu konuda başka aktörler de önemli katkılar sağlamaktadır ki bunların başında camiler gelmektedir. Camiler dini mekanlar olmalarının yanı sıra yaşam boyu ücretsiz eğitim imkanı sağlayan öğrenme mekanlarıdır aynı zamanda ve çeşitli yollarla değerler eğitimi sürecine yediden yetmişe çeşitli yaş gruplarından insanları kapsayarak önemli katkılar sunmaktadır ki bu katkıları yaşam boyu sağlamanın en önemli araçlarından biri de hutbelerdir.

Araştırmanın Yöntemi

Araştırma konuyla ilgili literatür taramasına dayalı bir derleme çalışmasıdır.

Bulgular ve Tartışma

Değerler Eğitimi

Değerler insanın hayatını, davranışlarını, gaye ve hedeflerini belirlemede ve onlara uygun yaşamasında önemli rol oynar. Bireyin kişiliğinin oluşması ve gelişmesinde değerlerin bir ölçü fonksiyonu taşıdığı, hatta insanı insan yapan şeyin değerler olduğu ifade edilebilir. Değerler sayesinde bireyin, başkalarından ne beklemesi gerektiği veya kendisinden ne beklendiği konusunda bilgi sahibi olduğu düşünülebilir. Böylelikle bireyin, doğru ve yanlış, haklı ve haksız, ahlaki olan ve olmayanı değerler vasıtasıyla ayırt edebileceği söylenebilir (Yazıcı, 2011, akt. Parlak, 2011, 55).

Bacanlı'ya göre (2007, s. 20) değer eğitimi temel olarak çocuğun yaşadığı ortamda ortaya konan davranışların kazandırılması anlamına gelmektedir. Toplum neyi değer bulup davranışına yansıtırsa çocuklar da onları değer olarak kabul eder. Günümüzde bu bağlamda başta televizyon olmak üzere kitle iletişim araçları da rol oynamaktadır. Bu yüzden değer eğitimi yaşayan ve yaşanılan bir eğitimidir (akt. Yaman, 2014, 17).

Yaşamboyu Eğitim

Yaşamboyu eğitim, tüm öğrenme biçimlerini ve çeşitlerini bir araya getiren ve kapsayan, eğitimi bütünlükle ele alan bir bakış açısı anlamına gelmektedir (Anonuevo, 2001, akt. Miser, Rıfat, 2014, 7).

Yaşam boyu öğrenme zorunlu eğitim öncesinden başlayarak, tüm yaşlarda formal, non-formal ve informal ortamlar dahil olmak üzere tüm öğrenme bağlamlarını içerir ve her türlü öğrenmeye değer verir (Miser, Rıfat, 2007, 7).

Formal, non-formal ve informal eğitim yaşam boyu öğrenme bağlamında farklı öğrenme bağlamlarıdır. Toprak ve Erdoğan (2012, 71) tarafından ifade edilmiş olan, bu bağlamları birbirinden ayıran çeşitli özellikler aşağıda yer almaktadır.

Yapılandırılmış (formel) eğitim: Öğrenen açısından tasarlanmış olup, bir sertifikalandırma ile sonuçlanan okul merkezli eğitimidir. Ulusal eğitim sistemi içindeki tanımlı ve ilköğretim, ortaöğretim ve üniversite eğitimidir, yani, planlı, örgütlü, toplumsal olarak kabul edilen kamu eğitim sistemlerindeki eğitimidir. Kimi zaman örgün eğitim olarak da tanımlanır. Bu kurumlarda öğrenme amaçları, öğrenme zamanı ve öğrenme desteği yapılandırılmış durumdadır.

Yarı yapılandırılmış (nanformel) eğitim: Kimi zaman yaygın eğitim olarak da tanımlanır ve normalde sertifikalandırma ile sonuçlanması zorunlu değildir. Tanımlı ve sıralı (hiyerarşik) eğitim sistemi içinde yer almayan, okulda veya okul dışında verilebilen eğitim olarak da ifade edilebilir. Buradaki öğrenme, herhangi bir örgütlü ve sürekli öğrenme etkinliği olup, yapılandırılmış öğrenme tanımına tam olarak uymayan öğrenmedir. Bu nedenle yarı yapılandırılmış öğrenme, öğretim kurumlarının hem içinde hem de dışında yer alabilir ve her yaş grubuna hitap edebilir. Yarı yapılandırılmış öğrenmenin içeriği, hedef yaş grubu, eğitim seviyesi ve hedef grubun istek ve ihtiyacına göre değişmektedir. Öğrenen bakımından tasarlanmış olup; amacı, zamanı ve desteği yapılandırılmıştır. İçeriğinde, okuryazarlık eğitimi, sağlık eğitimi, çevre bilinci oluşturma, işverenin düzenlediği işyeri eğitimi, bilgisayar okuryazarlığı, kültürlerarası öğrenme, sanat eğitimi, beceri geliştirme eğitimleri, cinsiyet ve sosyal farkındalık eğitimi gibi eğitimler olabilmektedir.

Yapılandırılmamış (informel) eğitim: Öğrenen açısından bakıldığında çoğu zaman amaçlı değildir ve genelde sertifikasyona da götürmez. Geniş bir tanımlamayla, eğitim sistemlerinin dışında, bir amaç veya niyet olmaksızın kazanılan öğrenmeden, bilinçli ve niyetlenmiş öğrenmeye kadar her türlü öğrenmeyi kapsar. Yapılandırılmış veya yarı yapılandırılmış olarak eğitim kurumlarında verilen eğitimle edinilmeyen eğitimidir. Kimi zaman sargın eğitim olarak da tanımlanır. Bireyin yaşamboyu süren bilgi, beceri ve yetkinlik kazanımı, yapılandırılmamış öğrenme olarak tanımlanır.

Yaşamboyu eğitim yoluyla insan bütünleşmiş bir kişilik geliştirebilir. Bütünleşmiş kişilik: Akli ve duyguları arasında bir uyum tutturabilmiş, duyguları ve yaşamsal gerçekler arasında bir denge oluşturmuş kişidir (Sakman, 1988, akt. Budak, 2009, 702). Budak'a göre (2009,

702) Böyle bir kişi hayatın gerçek anlamını; yaşamsal ilkeleri, idealleri ve gerçeğe ilişkin değerleri anlayıp benimseyebilir.

Yaşamboyu Değerler Eğitimi Merkezi Olarak Camiler

Cami İslam dinini, davranışlarına yön verici olarak kabul eden İslam cemaatinin yeri olmanın yanı sıra, yaygın ya da yetişkin eğitimi ve iletişimi ile geleneksel, günümüz yetişkin din eğitimi ve iletişimi hizmetlerinin büyük oranda gerçekleştirildiği, bilgiyi yayan kurumlardan birisidir (Bilgin,1998, akt. Kocaman, 2006,58).

İslamiyet'in ilk dönemlerinde cami sosyal hayatın merkezi konumundaydı ve çeşitli sosyo-kültürel faaliyetler gerçekleştiriliyordu. Cami içerisinde şiir ve edebiyat yarışmaları, nikah merasimi gibi bir çok kültürel etkinlik düzenlenirdi. Kütüphaneler, kitapçı, dükkanları ve okuma evleri genellikle camilerin etrafında inşa ediliyor ve cami çevresi bir nevi bir kültür yuvasına dönüştürülüyordu. Caminin girişinde eğitim-öğretim için ayrılmış olan üzeri hurma dalları ve yaprakları ile örtülü suffa olarak adlandırılan bir bölüm yer almaktaydı. Gündüzleri derslik ya da konferans salonu, geceleri ise pansiyon olarak kullanılıyordu. Örgün eğitimin ve Batı ülkelerindeki 'Toplum Okulu' modelinin ilk örneği olarak da kabul edilen suffada öğrenim gören öğrenciler ilerleyen yıllarda çeşitli beldelere gidip yerleşerek eğitim faaliyetlerine orada devam etmişlerdir. Özellikle Hz. Ömer döneminde camiler birer halk okulu gibi hizmet vermiş, Mekke ve Medine camileri başta olmak üzere, İslam'ın yayılmış olduğu diğer bölgelerdeki camilerde eğitim öğretim faaliyetleri yoğun olarak gerçekleştirilmiştir (Yılmaz, 2013, 28-37).

Günümüzde cami ve mescitler, sadece din duygusunun gelişmesine ve dinî şuurun yerleşmesine değil; aynı zamanda, insanlar arasında sevgi, saygı ve hoşgörü duygularının kuvvetlenmesine, birlik, beraberlik ve sosyal barışın sağlanmasına da önemli katkılar sağlamaktadır. Özellikle Cuma ve bayram günlerinde milyonlarca insana hitap eden hutbeler, vaazlar ve diğer dinî bilgiler göz önünde bulundurulduğunda, camilerin topluma hizmet eden yaygın din eğitimi kurumlarının başında geldiğini söylemek mümkündür (Yılmaz, 2007, akt., Kurnaz, 2013, 39).

Camilerde yapılan hutbe ve vaazların dışında yapılan sohbet ve derslerde özellikle gençlerin kendi ülkeleriyle, milli ve kültürel değerleriyle irtibatlarını kesmemesi, uyuşturucu ve kötü alışkanlıklar ile ailevi değerlerine karşı bilgilendirilmeleri üzerinde durulmaktadır (Sürgeç, 2010, 92).

Atatürk yaygın din eğitiminde önemli bir yere sahip olan camiler hususunda bir konuşmasında;

"...Camiler, ibadet ve itaatle beraber din ve dünya için neler yapabilmek gerektiğini düşünmek, yani konuşup tartışmak, danışmak için yapılmıştır"

diyerek caminin fonksiyonlarına işaret etmiştir (Candan, 2007, akt. Şimşek, 2011, 229).

Hutbelerde Yaşam Boyu Değerler Eğitimi

Cuma ve Bayram namazları için camiye gelen cemaate yönelik olarak yapılan dini nitelikli konuşmaya hutbe denmektedir ve hutbe kelime olarak konuşmak, söz söylemek, bir kişi veya gruba hitap etmek gibi anlamlara gelmektedir (Yılmaz, 2013, 97).

Hutbenin dinen ergen sayılan bütün Müslüman fertler için farz olan Cuma namazının ayrılmaz bir parçası olması hasebiyle, hutbenin ortalama on iki yaşından yetmiş yaşına, bütün yaş guruplarından insanların oluşturduğu bir hedef kitlesi vardır. Bir başka ifadeyle, ilk

ergenlik, ergenlik, ilk yetişkinlik, orta yetişkinlik yaşlılık dönemlerine mensup bireylerin hutbenin hedef kitlesini oluşturduğunu söyleyebiliriz (Köylü, 2000, Akt. Kocaman, 2006, 102).

Hutbe yolu ile verilen din eğitimi hayat boyu süren bir faaliyettir. Başka zaman, başka yerlerde, halk kitlelerini süreklilik halinde hutbe vermek üzere bir araya getirmek mümkün olamamaktadır (Döner, 2004).

Hutbenin hedef kitlesini oluşturan cemaat yaş ve eğitim seviyesi; sosyo-ekonomik düzey; akıl, zekâ, anlayış, kavrayış, algılayış ve yorumlama; gerçekleştirilecek dini iletişime istekli veya isteksiz olma yani “hazır oluş” hali; motivasyon; anlatılanları dinleme amaçları; ibadete samimi olarak iştirak etme ve içtimai çekincelerden dolayı inanmadığı halde gelme; hasta, yorgun, çok yaşlı, çalışan işçi, memur ve öğrenci olma bakımından pek çok farklı özelliklere sahip kişilerden oluşabilmektedir (Çelikkaya, 1993, akt. Kocaman, 2006, 100). Cuma gününde camilerde büyük bir cemaat kitlesi oluşur ve bunlar cuma hutbesini dinlemeye “hazır oluş” halindedirler çünkü İslam dininde gereken temizliği ve diğer hususları yerine getirdikten sonra camiye gidip hutbe dinleyen kişinin o gün ile geçmiş günahlarının bağışlanacağı ve bu güne gereken önemi göstermeyip üç cuma namazını terk eden kişinin kalbinin mühürleneceğinin belirtilmesi cuma hutbesinin icra edildiği cuma gününün önemli bir zaman dilimi olduğunu gösterir (Kocaman, 2006, 57).

Hutbelerde dini konuların yanı sıra çeşitli toplumsal değerler üzerinde de durulmaktadır. 1927 yılının hutbe konularında da vatan sevgisi, dürüstlük, tevazu, yardımlaşma gibi çeşitli değerlerin işlendiği görülmektedir. 1927 hutbe konuları aşağıda yer almaktadır:

“Ahlaki ve sosyal içerikli hutbeler, “Anaya, Babaya İtaat”, “Anaya, Babaya Hürmet”, Sui Zan, Tecessüs (Kusur arama), Gıybet”, “İstihza, Kötü Lakap”, “Nifak ve Haset”, “Emanete Riayet”, “Tevazu, Kibir”, “Peygamber Efendimizin Ahlakı”, “Ebna-i Cinsimize (aynı cinsimize) Hürmet ve Muavenet”, “Öksüzlere Yardım”, “Öksüzleri Himaye Etmek”, “Allah’ın Peygamberin Hayat Verecek Emirleri”, “Eksik Ölçenler, Yanlış Tartanlar”, “Kardeşlik, Diğergamlık”, “Dünya ve Ahiret İçin Çalışmak, Fesat Çıkarmamak”, “Kötü Huylardan Tahzir”, “İçkinin Fenalığı”, “İçkinin İçtimai Zararları”, “Kumarın Fenalığı”, “Evlenmek, Evlat Yetiştirmek”, “Askerliğin Şerefi”, “Vatan Müdafaası”, “Tayyare Cemiyetine Yardım”, “Çalışan Mükâfatını Görür”, “Herkes Yaptığının Cezasını Bulacak”, “Herkes Kazancına Bağlıdır”, “İslam Dininde Sa’yin (Çalışmanın) Kıymeti”, “Sa’y ve amel”, “Ticaret”, “Sanat” ve “Ziraat” konuları altında işlenmiştir

(Diyanet İşleri Reisliğinden aktaran Kocaman, 2006, 76-77).

Demir (2014) yaptığı çalışmada 2001 - 2011 yılları arasındaki 11 yıllık dönemde camilerde okunan toplam 597 hutbeyi incelemiş ve bulguları Tablo 1’de vermiştir.

Tablo 1. 2001-2011 Hutbe konuları

İbadet	110	18,4
Ahlak	93	15,6
Aile-akraba	56	9,4
Kandiller	55	15,6
İman	54	9,0
Milli günler	53	8,9
Hak ve eşitlik	20	3,4
Günahlar	19	3,2
Çalışma-ticaret	16	2,7
İnsan hakları, saygı, sevgi	16	2,7
Sağlık	16	2,7
Zararlı alışkanlıklar	14	2,3
Cami ve din hizmeti	14	2,3
Çevre	12	2,0
Diğer	49	8,2

597 hutbenin konusu (dini, milli, sosyal dışında) daha alt kategoride gruplandırıldığında, en çok ibadet (110) ile ilgili hutbelerin okunduğu, bunu ahlak (93) ile ilgili hutbelerin takip ettiği görülmektedir. Bunun yanında insan hakları, hak ve eşitlik, çalışma hayatı, aile-akraba ilişkileri vb. konularda değerlerin kazanımına yönelik hutbelerin de olduğu görülmektedir

Suna (1996, 127) çalışmasında imamlara hutbelerini dinleyen cemaat içerisinde okudukları hutbeden etkilenip, yanlış davranışlardan vazgeçenler olup olmadığını sormuş ve olumlu cevap verenler yığılım yöntemine göre en büyük grubu oluşturmuştur. Olumlu cevap verenler den örneklemeleri istendiğinde verilen örneklerden bazıları şöyle olmuştur:

“.....Birbirlerine karşı sevgi ve saygı arttı. / Dedikodu ve gıybet azaldı. / Okuduğu bir çok hutbeyi yakınlarına anlatanlar, hatta hutbeyi isteyip fotokopisini çektirenler ve ailesine, yakınlarına okuyacağını söyleyenler oldu./.....”

Değerler eğitiminin okullarda verilmesine yönelik çeşitli yöntemler bulunmaktadır. Camilerde hutbe yoluyla değerlerin bireylere kazandırılması için ise en uygun yöntem telkin yoluyla değer öğretimi olarak göze çarpmaktadır.

Telkin Yoluyla Değer Öğretimi

Bu yöntemin en önemli özelliği devamlı, arzu edilen ve kalıcı değerlerin öğrencilere telkin yoluyla aşılmasıdır. Bu yöntemin öğretmen-öğrenci birlikteliğinin kısa süre olması problemi yüzünden okullarda istenilen başarıyı sağlamadığı gözlenmiştir. Bu problemin çözülmesi için alınabilecek önlemlerden biri, öğretmenlerin öğrencilere yaşamları ile ilgili hikâyeler anlatarak bunlardan ders çıkarmalarını sağlamak olabilir (Parlak, 2011,63). Hutbelerde de genelde uygun hikâyeler, benzetmeler ve örneklendirmelerden yararlanılır. Anlatılanlar ve temel kaynaklarda yer alan bilgiler ile günlük yaşantı arasında ilişki kurulur. Yerinde anlatılacak uygun hatıra ve gözlemlerle içerik zenginleştirilerek dinleyicilere anlama kolaylığı sağlanır (Yılmaz, 2013, 109).

Sonuç

Günümüzde her geçen gün birbirinden uzaklaşan, duyarsızlaşan toplumlarda yaşanan çeşitli üzücü olaylardan değerlerin kuşaktan kuşağa sağlıklı olarak aktarılamadığı, teknolojinin etkisiyle de değişen ve gelişen dünyaya ayak uydurulamamasının temelinde bu değişme ve gelişmenin sahip olunan değerlere paralel gerçekleşmediği, hatta bir çok değerlerin eş zamanlı olarak yok olduğu sonucuna varılabilir.

Bireyler yaşam boyu öğrenme becerileri sayesinde değişen ve gelişen dünyaya adapte olabilirken değişim ve gelişmenin olumsuz yan etkileriyle baş etmenin yolu da yine yaşam boyu öğrenmeden geçmektedir. Bu bağlamda hayati rol oynayan değerler insanların doğdukları andan öldükleri ana kadar fonksiyonel olmalıdır.

Değerlerin ilk kazanıldığı yer ailedir ve okul hayatıyla beraber çeşitli değerler bireyler tarafından kazanılmaya devam eder. Bu süreçte rol oynayan bir diğer önemli aktör de camiler ve diğer çeşitli yollar aracılığıyla dindir. Yaşam boyu süren bir süreç olarak kabul edildiğinde değerler eğitiminde camilerin ne kadar fonksiyonel olduğu görülebilir. Camilerin bu fonksiyonu gerçekleştirmede en önemli araçlarından biri hutbelerdir. Her hafta yediden yetmişe çok sayıda dinlemeye ve öğrenmeye güdülenmiş olarak gelen insanlardan oluşan bir kitleye hitap eden hutbelerin değerlerin kazandırılması ve sürdürülmesinde önemli rol oynadıkları anlaşılmaktadır.

Hutbe, vaaz, sohbet, dersler ve yaz kursları gibi çeşitli yollarla milyonlarca insanı bilgilendiren camilerin günümüzde topluma yaygın ve sargın eğitim imkanı sağlayan kurumların başında geldiği söylenebilir. Hatta hiçbir yaygın eğitim kurumu bu kadar çok sayıda insana aynı anda bu eğitim hizmetini sunma olanağına sahip değildir. Bununla beraber günümüzdeki haliyle camilerin eğitim-öğretim açısından gerektiği kadar işlevsel olmadığı ve potansiyelinin tam olarak değerlendirilemediği de bir gerçektir (Yılmaz, 2013, 43).

KAYNAKLAR

- Avcı, N.(2007). Üniversite Gençliğinin Bireysel ve Toplumsal Değerlere İlgisi ve Bakışı: Süleyman Demirel Üniversitesi Örneği. Değerler ve Eğitimi (s.819-851). İstanbul: Dem Yayınları.
- Budak, Y. (2009) Yaşamboyu Öğrenme ve İlköğretim Programlarının Hedeflemesi
- Gereken İnsan Tipi. *GÜ, Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, Cilt 29, Sayı 3: 693 – 708 [http://dergipark.ulakbim.gov.tr/gefad/article/view/5000078533] web adresinden 01.05.2015 tarihinde indirildi.
- Bulut, R. (2011) Okulda Din Öğretiminin Toplumsal Temeli ve İşlevleri. *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 4/1, 20-37 [http://sosyaldergi.usak.edu.tr/Makaleler/486840952_201101makale2.pdf] web adresinden 01.05.2015 tarihinde indirildi.
- Coşar, Y. (2005). Kentleşen Türkiye’de Çocuk Suçluluğu. *TBB Dergisi*, Sayı 56, 281-327 [http://tbbdergisi.barobirlik.org.tr/m2005-56-112] web adresinden 01.05.2015 tarihinde indirildi.
- Demir, Z. (2014). Diyanet Hutbelerinde Kadın Söylemi (2001-2011). *Toplum Bilimleri* (Temmuz – Aralık) 7 (14) : 95-118 [http://toplumbilimleridergisi.org/index.php/1/article/view/178] web adresinden 01.05.2015 tarihinde indirildi.
- Döner, M. (2004). Yaygın Din Eğitiminde Hutbelerin Rolü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.
- Hökelekli, H. (2013). *Ailede, Okulda, Toplumda Değerler Psikolojisi ve Eğitimi* İstanbul: Timaş Yayınları.
- Kocaman, K.(2006). Dini İletişimde Hutbe, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.
- Kurnaz, Ş. (2013). Camilerin Toplumsal Kimlik Ve Değerlerin Oluşmasındaki Rolü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Miser, R. (2013). *Yaşamboyu Öğrenme Kavram ve Bağlam*. Ankara: EBF- MD Yayını.
- Parlak, Esmâ A., (2011) Ortaöğretim Din Kültürü Ve Ahlak Bilgisi Ders Müfredatında Ahlak ve Değerler Eğitimi (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Suna, M . (1996) Günümüz Cuma Hutbelerinin Toplum Eğitimindeki Etkileri (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Sürgeç, C. (2010). Diyanet İşleri Başkanlığı ve Eğitim Faaliyetleri (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ.
- Şimşek, E. (2011) Atatürk’ün Din Eğitimi ile İlgili Görüşleri. *A.Ü.Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi [TAED]* 45: 219-234 [http://www.turkiyatjournal.com/Makaleler/1065502102_Eyup%20%20C5%9E%20C4%B0M%20C5%9EEK.pdf] web adresinden 01.05.2015 tarihinde indirildi.

Toprak, M., Erdoğan, A. (2012). Yaşamboyu Öğrenme: Kavram, Politika, Araçlar ve Uygulama. *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi* Cilt 2, Sayı 2: 69-9. Doi: 10.5961/jhes.2012.036.

Yaman, E. (2014). *Değerler Eğitimi*. Ankara: Akçağ Yayınları.

Yılmaz, H.(2013). *Camilerin Eğitim Fonksiyonu*. İstanbul: Ensar Neşriyat.